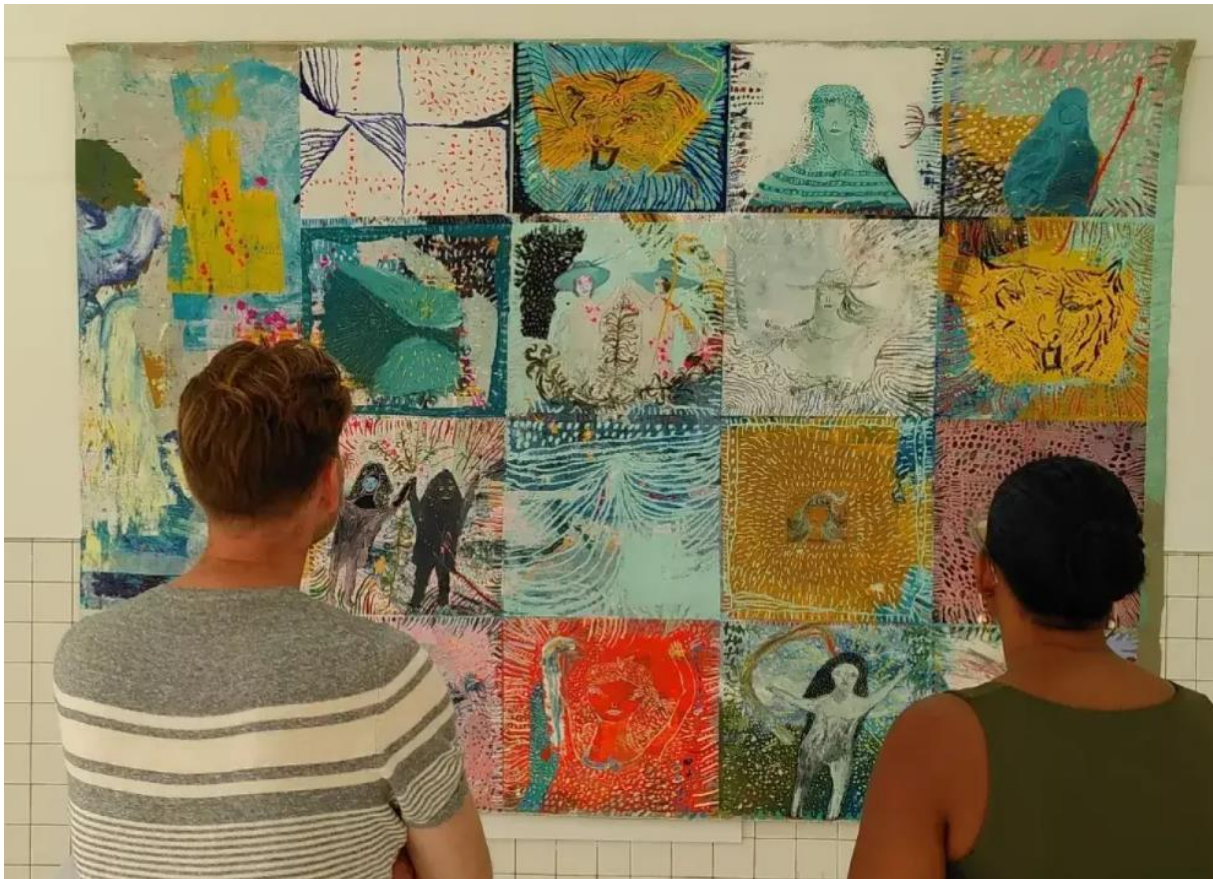

Sociaal-culturele kenmerken en veranderingen – vwo

Bron 1 Artwork of Samuel Sarmiento in Ateliers '89 in Oranjestad, Aruba
Foto: Albert Meijer

Introductie

De bevolking in het Caribisch gebied is een mix van verschillende bevolkingsgroepen met elk hun eigen afkomst, tradities en gebruiken. Al deze bevolkingsgroepen vinden een plekje in de maatschappij, maar er zijn verschillen in hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie.

In dit katern ga je op zoek naar een verklaring voor deze verschillen. Je komt te weten wat migratie en toerisme met cultuurverandering te maken hebben. En je onderzoekt wat de ruimtelijke inrichting van een stad te maken heeft met de positie van de bevolkingsgroepen.

Oriëntatie

Leerdoel van dit katern

Aan het eind van dit katern kun je de sociaaleconomische, culturele en etnische verschillen op de eilanden in het Caribisch gebied beschrijven, verklaren en analyseren.

Je weet:

- dat geldzendingen een grote rol spelen in de sociaaleconomische positie van eilandbewoners;
- dat door migratie integratievraagstukken ontstaan;
- dat op verschillende eilanden cultuurverandering ontstaat als gevolg van migratie en grootschalig toerisme.
- dat de maatschappelijke positie van verschillende bevolkingsgroepen tot verschillen kan leiden in de sociaaleconomische positie;
- dat het eilandkarakter en de grote verscheidenheid aan culturele invloeden zorgt voor een grote verscheidenheid aan lokale mengculturen in het Caribisch gebied.

Belangrijke begrippen:

- sociale segregatie
- ruimtelijke segregatie
- naturalisatie
- gentrificatie
- geldzendingen/remittances
- diaspora
- vorming van zelfbouwwijken
- creolisering

In de eindopdracht van dit katern ga je een schetskaart maken van de hoofdstad van jouw eiland. Hierbij ga je onderzoeken of er sprake is van segregatie en/of gentrificatie en ga je nadenken over oplossingen.

Werkwijze

Vooraf

- Introductie en leerdoelen: Je leest waar het katern over gaat en wat je aan het eind van het katern moet kennen en kunnen.

Aan de slag

- Stap 1: In deze stap leer je over cultuurverandering en onderzoek je kenmerkende aspecten van je eigen cultuur.
- Stap 2: In deze stap leer je wat de gevolgen van toerisme kunnen zijn op een cultuur en doet een onderzoekje naar de gevolgen van toerisme in je eigen omgeving.
- Stap 3: In deze stap leer je over de gevolgen van migratie. Als voorbeeld staat Curaçao centraal en leer je over integratie en naturalisatie. In deze stap gaat het ook over geldzendingen van migranten en over mengculturen.
- Stap 4: In deze stap leer je over ruimtelijke veranderingen in een stad en waar mensen wonen.
- Stap 5: In deze stap leer je over zelfbouwwijken en onderzoek je de sociaaleconomische positie bij veranderingen in een stad.

Afronding

- Begrippenlijst: Blauw- en vetgedrukte woorden zijn terug te lezen in deze verklarende begrippenlijst.
- Eindproduct Je doet onderzoek naar gentrificatie en ruimtelijke segregatie door de hoofdstad in kaart te brengen.
- Toetsvragen: Met een aantal vragen test je of je de leerdoelen hebt behaald.
- Terugkijken: Je kijkt terug op het katern. Hoe ging het?

Nb.

Waar GB55 staat of kaartnummers worden genoemd, wordt de Grote Bosatlas, 55^e editie bedoeld

Stap 1: Verandering en cultuur

Opdracht: Cultuurbegrippen

De volgende zeven begrippen passen bij cultuur en cultuurverandering.

homogenisering – diffusie – lingua franca – regionale identiteit – cultuurgebied – naturalisatie – globalisering

Kies bij elk van de onderstaande zeven omschrijvingen één van deze begrippen.

1 De voornaamste taal die gesproken wordt op Curaçao is Papiamentu, een creoolse taal die zich door de eeuwen heen heeft ontwikkeld en elementen bevat van het Portugees, Spaans, Nederlands, Engels, en inheemse Arawaktalen.

2 Internationale modetrends en merken leiden ertoe dat kledingstijlen en voorkeuren steeds meer op elkaar gaan lijken.

3 Het gevoel van nationale trots en identiteit wordt vaak geuit in muziek, kunst, festivals, zoals het jaarlijkse carnaval en feestdagen.

4 Het steeds verdergaande proces van uitwisseling tussen landen, mensen, diensten en goederen over de hele wereld, waardoor de verweving tussen gebieden en samenlevingen toeneemt.

5 Muziekstijlen en popcultuur verspreiden zich wereldwijd via muziekopnamen, concerten en media.

6 Een migrant uit Colombia doorloopt de stappen zoals de verblijfsvereisten en het slagen voor het inburgeringsexamen om uiteindelijk staatsburger te worden van Aruba.

7 De landen in Zuid-Amerika, Midden-Amerika en het Caribisch gebied hebben veel culturele overeenkomsten.

Cultuurgebied en cultuurverandering

Cultuurgebieden zijn geografische regio's waar mensen een gemeenschappelijke culturele identiteit delen. Taal, godsdienst, historische factoren, tradities en gewoonten hebben een grote invloed op deze indeling. Kijk je naar kaart 264A Cultuurgebieden (GB 55^e editie) dan zie je dat het Caribisch gebied samen met Midden- en Zuid-Amerika het cultuurgebied Latijns-Amerika vormt.

Bron 2: De verschillende cultuurgebieden op de kaart.

Het is belangrijk om te onthouden dat cultuurgebieden geen scherpe grens hebben en dat een kaart met de cultuurgebieden eigenlijk een momentopname is. Door sociale

media, internationale handel, migratie en toerisme komen mensen uit verschillende culturen in contact met elkaar en vindt er **diffusie** (uitwisseling) plaats. Het gevolg kan zijn dat culturen meer op elkaar gaan lijken. In alle grote (wereld)steden dezelfde films in bioscopen. En vind je overal ter wereld dezelfde fastfood, hotelketens en merkklleding.

Opdracht: Cultuur en verandering

- 1 Bedenk een voorbeeld uit je eigen omgeving dat kenmerkend is voor de cultuur van jouw eiland.
- 2 Bedenk ook een voorbeeld uit je eigen omgeving dat **niet** kenmerkend voor de cultuur van jouw eiland. Kun je aangeven op welke manier dit element naar jouw eiland is gekomen?
- 3 Bespreek de voorbeelden met een klasgenoot.

Opdracht: Volksverhalen

Verhalen vertellen is een traditie van culturen wereldwijd. In Europa zijn er verhalen van Reinaert de Vos, in en rondom Indonesië zijn er verhalen over kantjil, het dwerg Hert en in het Caribisch gebied komen verhalen van de spin Anansi voor.

Gebruik bron 3.

Bron 3

Anansi

De verhalen over de spin Anansi worden al eeuwen verteld in West-Afrika. Met de tot slaafgemaakten uit Afrika kwamen ook de verhalen over Anansi mee en verspreidde zich over de Caribisch gebied. Anansi is een slimme (kleine) spin, die veel avonturen beleefd. In de tijd van de slavernij konden de vertellers de verhalen gebruiken, als stil verzet, om toch over de kolonisator of plantagehouder te kunnen praten. Zij werden als personage in de vorm van een dier belachelijk gemaakt. De verhalen van Anansi worden in Nederland ook bekender. De verhalen zijn met de migratie vanuit het Caribisch gebied naar Nederland gekomen. De verhalen van Anansi staan sinds 2016 op de lijst van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland.

Hoewel de Anansi-verhalen in eerste instantie misschien slechts bekend waren bij een kleine groep tot slaafgemaakten, werden ze in het Caribisch gebied en Suriname een breed en bekend fenomeen. Er ontstaan regionale verschillen: Anansi heet op Curaçao Kompa Anansi en zijn vrouw heet Shi Maria. In Suriname wordt de vrouw van Anansi Ma Akoeba genoemd. En er komen nieuwe verhalen: geen parabels, maar meer gebaseerd op situaties uit het dagelijks leven. Het karakter van Anansi wordt aangepast. Naast zijn eigenzinnige karakter en slimmigheden sluipen er luiheid in, doortrapt zijn en soms onvervalst egoïsme. Net als bij ons mensen.

Bewerking van artikel op lachispa.nl.

- 1 Ben jij opgegroeid met de verhalen van Anansi of andere verhalen? Welke?
- 2 Wat is gevolg van diffusie voor het verhaal van Anansi?

Stap 2: Toerisme en cultuur

Toerisme kan vanuit verschillende dimensies bekeken worden. Je kan het onderzoeken vanuit de economische dimensie, wat levert het op en wat kost het? Je kan kijken vanuit de fysische dimensie, is er sprake van bescherming van natuur, of levert het juist milieuschade op? In stap 1 heb je gezien dat culturen kunnen veranderen. In deze stap kijk je naar de invloed van toerisme op cultuur.

Meer aandacht voor de eigen cultuur

Toerisme kan leiden tot het besef van de waarde van de eigen cultuur. Lokale gemeenschappen in toeristische gebieden kunnen hun ambachten, dans en muziek behouden als deze worden gewaardeerd door toeristen. Toerisme kan de lokale bevolking de kans bieden om hun eigen cultuur en geschiedenis beter te begrijpen en waarderen, waardoor tradities behouden blijven. Dit leidt tot grotere waardering voor de eigen lokale cultuur.

In Jamaica bijvoorbeeld heeft het toerisme bijgedragen aan het besef van de waarde van de eigen cultuur door middel van muziek, met name reggae. Reggae, met zijn wortels diep geworteld in Jamaicaanse tradities en geschiedenis, heeft wereldwijde bekendheid gekregen dankzij toeristen die naar het eiland komen om te genieten van de muziekcène. Het toerisme heeft zo in Jamaica geleid tot een grotere waardering voor de eigen lokale cultuur.

Bron 4: Bob Marley, the king of reggae

Behoud van cultureel erfgoed

Toerisme zorgt voor inkomsten en dankzij die inkomsten kan cultureel erfgoed behouden en beschermd worden. Denk hierbij aan culturele bezienswaardigheden en historische locaties die met het geld van bijvoorbeeld de entree, gerestaureerd en onderhouden kunnen worden. Op deze manier blijven deze plekken ook voor toekomstige generaties behouden.

Een concreet voorbeeld van hoe toerisme bijdraagt aan het behoud van cultureel erfgoed is te vinden in Curaçao, met name bij de historische wijk Willemstad. Willemstad staat bekend om zijn kleurrijke Nederlandse koloniale architectuur, die op de werelderfgoedlijst van UNESCO staat. Dankzij het toerisme genereren de historische gebouwen in Willemstad inkomsten uit entreegelden van toeristische attracties zoals musea, historische huizen en rondleidingen. Deze inkomsten worden vervolgens gebruikt voor het onderhoud, de restauratie en de bescherming van de historische gebouwen en culturele bezienswaardigheden in de stad.

Culturele commercialisering

Toeristen leren van de geschiedenis, tradities en lokale gewoonten wanneer zij op vakantie in een ander land zijn. Maar het kan soms ook leiden tot culturele commercialisering waarbij lokale bewoners 'gedwongen' worden hun culturele erfgoed aan te passen aan wat de toerist verwacht. Dit kan leiden tot een verlies van authenticiteit (originele echtheid).

Bijvoorbeeld in populaire toeristische gebieden zoals Montego Bay in Jamaica hebben de toeristenindustrie en de vraag naar traditionele Jamaicaanse cultuur geleid tot culturele commercialisering. De lokale bewoners is min of meer gedwongen om hun culturele erfgoed aan te passen aan de verwachtingen van toeristen. Dit kan resulteren in activiteiten zoals "fake" Jamaicaanse dans- en muziekvoorstellingen die zijn ontworpen om te voldoen aan stereotypen en verwachtingen van toeristen, maar weinig te maken hebben met de authentieke lokale cultuur. Bovendien kunnen sommige lokale ambachtslieden en verkopers hun traditionele ambachten en producten aanpassen om beter te passen bij de smaak en voorkeuren van toeristen, ten koste van de authenticiteit van hun ambachtelijke tradities.

Bron 5: Montego Bay – shopping tour

Culturele uitwisseling

Toerisme leidt tot culturele uitwisseling. Het brengt mensen uit verschillende culturen bij elkaar. Dit kan leiden tot begrip van elkaars cultuur; toeristen leren over de cultuur van lokale bewoners en andersom leren lokale bewoners over de cultuur van toeristen. Echter deze culturele uitwisseling kan ook leiden tot onbegrip, zoals gewoonten van toeristen die niet passend zijn binnen de cultuur van de bewoners van dat gebied of land. Toerisme kan ook leiden tot culturele toe-eigening waarbij toeristen bijvoorbeeld symbolen of kleding op ongepast wijze overnemen zonder respect en kennis van deze culturele kenmerken. En door toerisme kan er sprake zijn van afgunst; armere bewoners zien de rijke toeristen met al hun dure spullen, wat tot spanningen kan leiden.

Toerisme levert veel landen in het Caribisch gebied werkgelegenheid en dus inkomsten op. Een gevolg hiervan is dat er in toeristische gebieden ontwikkeling van infrastructuur, wegen, internet en openbare voorzieningen plaatsvindt. Dit kan leiden tot algehele verbetering in welzijn en levenskwaliteit voor de lokale inwoners. Maar toerisme kan ook leiden tot stijgende kosten in het levensonderhoud. Lokale bewoners moeten bijvoorbeeld opeens meer betalen voor producten in de supermarkt en ook huurprijzen kunnen stijgen als gevolg van vastgoedprijzen die omhoog gaan. En toerisme leidt soms ook tot drukte, vervuiling en degradatie van het landschap.

Opdracht: Impact toerisme op eigen cultuur en omgeving

Doel: Onderzoeken welke gevolgen toerisme heeft op jouw cultuur en gemeenschap. Denk na over het behoud van cultureel erfgoed door te profiteren van toerisme.

In dit onderzoek werk je samen en volg je de volgende stappen:

1 Kies een lokaal toeristisch gebied, dat kan bijvoorbeeld een wijk zijn of het strand, of een populaire culturele attractie, museum of evenement en beschrijf deze kort.

2 Onderzoek de impact van toerisme in dit gebied/plek/attractie. Verzamel gegevens over:

- de economische voor- en nadelen;
- invloed op de ruimtelijke omgeving, denk hierbij aan wegen of (slopen van) bebouwing, afval;
- verandering in cultuur op de lokale leefstijl (door de vele toeristen).

Om aan informatie te komen kan je o.a.

- een interview houden met iemand die werkzaam is bij het door jullie gekozen toeristisch gebied/plek/attractie;
- internet, gebruik bijvoorbeeld de website van het door jullie gekozen toeristische gebied/plek/attractie;
- langsgaan en foto's maken, van het gebied/de plek/de attractie;

- lokale bewoners interviewen of enquêtes afnemen en vragen naar de verandering en impact van toeristen. Vraag hierbij naar positief en negatieve gevolgen.

3 Kies een manier waarop jullie de bevindingen van jullie onderzoek kunnen presenteren; een poster, een digitale presentatie, een verslag.

4 Presenteer jullie bevindingen aan de klas door middel van een mondelinge presentatie. Ondersteun je presentatie met verhalen die je hebt gehoord of foto's die jullie gemaakt hebben.

Stap 3: Migratie

In stap 2 heb je gekeken naar de culturele gevolgen van toerisme. In deze stap kijk je naar de culturele gevolgen van migratie. Je kijk je eerst vooral naar Curaçao, maar wat voor Curaçao geldt, geldt ook voor veel andere landen in het Caribisch gebied.

Curaçao: migratie

Als je kijkt naar de bevolkingsamenstelling van Curaçao zie je dat het land gevormd is door migratie. In de koloniale tijd was er de gedwongen migratie als gevolg van de slavenhandel. Maar ook na de afschaffing van de slavernij was en is er nog sprake van migratie, bijvoorbeeld van en naar Nederland, binnen de Caribische regio of vanuit Zuid-Amerika.

Dat er ook de laatste tientallen jaren sprake was van immigratie kun je goed zien als je kijkt naar het geboorteland van de inwoners van Curaçao. Op een totale bevolking van 150.000 mensen zijn er 36.000 mensen in een ander land geboren. Daarnaast wonen er 27.000 mensen in Curaçao die behoren tot de tweede generatie. Dat zijn kinderen die zelf geboren zijn in Curaçao, maar waarvan de ouders migranten waren (cijfers van 2011).

Bron 6: Migranten uit Venezuela klimmen aan boord van een smokkelaar, die hen naar Curaçao brengt.

Dat Curaçao een aantrekkelijke bestemming voor regionale migranten is, komt omdat het inkomen per hoofd van de bevolking er gemiddeld hoger ligt dan dat van veel andere landen in de regio. Ook is de levensverwachting hoger, bijna iedereen gaat in ieder geval naar de basisschool en het land is relatief veilig. Dit maakt Curaçao voor migranten uit

armere landen waar het inkomen, de levensverwachting en educatiegraad laag is een erg aantrekkelijk vestigingsgebied.

Migranten brengen vanzelfsprekend hun eigen cultuur met zich mee. Aan de ene kant kan dit worden gezien als een verrijking van de bestaande cultuur, maar aan de andere kant kan dit leiden tot culturele spanningen. Migranten kunnen te maken krijgen met discriminatie vooroordelen of zelfs vijandigheid vanwege hun etnische afkomst of religie.

Naast immigratie heeft ook emigratie effect op de bevolkingssamenstelling. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het gegeven dat Curaçao een 'vrouweneiland' is: op elke 100 vrouwen zijn er ongeveer 83 mannen. Bij de emigratie vanuit Curaçao is het motief vaak economisch of studiegerelateerd. Het doel van de emigratie is het vinden van beter werk. Er emigreren daardoor meer mannen dan vrouwen.

Integratie en sociale segregatie

Integratie verwijst naar het proces waarbij mensen met verschillende achtergronden en kenmerken samenkomen en deelnemen aan de maatschappij op een manier die wederzijds begrip, acceptatie en samenwerking bevordert. Als je het hebt over migratie wordt met integratie wordt bedoeld in hoeverre migranten zich aanpassen. Doen migranten mee op de arbeidsmarkt? Leren migranten de taal? Wonen ze tussen de lokale bevolking? Nemen ze lokale tradities over? Etcetera.

Scholen zijn erg belangrijk in het integratieproces. Op school ontmoeten migrantenkinderen de kinderen van de lokale bewoners, leren ze de taal en leren ze over de gewoonten. Kinderen integreren daarom vaak gemakkelijker dan hun ouders, maar als kinderen goed integreren, integreren de ouders vaak mee.

Ook kerken spelen ook een belangrijke rol bij integratie van nieuwe migranten. Bij kerken zijn migranten welkom. Het is een nieuwe gemeenschap waarin mensen wegwijs worden gemaakt in het nieuwe land en bij problemen worden mensen geholpen.

De houding van de lokale bewoners ten opzichte van migranten vaak is zeer bepalend voor de mate integratie. Staan de lokale bewoners positief tegenover de migranten of voelen zij zich sociaaleconomisch of cultureel bedreigd?

Contacten tussen de migranten en lokale bewoners bevorderen de integratie en participatie van migranten. Wanneer migranten en bewoners nauwelijks contact met elkaar hebben, spreek je van **sociale segregatie**. Sociale segregatie kan leiden tot spanningen tussen verschillende groepen mensen. Migrant kunnen zich uitgesloten gaan voelen en dit leidt weer tot druk bij bijvoorbeeld politie, onderwijs, wijkcentra en zorg. Sociale cohesie (samenhang) is het tegenovergestelde van sociale segregatie. Het verbeteren van sociale cohesie kan door het bevorderen van taal, onderwijs, sport en verenigingen.

Naturalisatie

Je hebt in deze stap al gezien dat in Curaçao veel mensen wonen die niet in Curaçao geboren zijn. Migrant vormen een belangrijk deel van de bevolking. En toch voert de overheid van Curaçao geen actief migratie- en/of integratiebeleid. Als er in de toekomst geen immigratie meer zou zijn, zou de bevolking van Curaçao snel krimpen.

Migrant kunnen wel een aanvraag indienen tot **naturalisatie**. Naturalisatie is het verkrijgen van het Nederlanderschap. Om hiervoor in aanmerking te komen moeten

migranten ten minste een aantal jaren onafgebroken en legaal op Curaçao wonen. Ze moeten een inburgeringsexamen doen en voldoende kennis hebben van de samenleving en de Nederlandse taal. Eenmaal genaturaliseerd krijg je een Nederlands paspoort waardoor je helemaal vrij bent om te reizen, te werken en te wonen binnen het Koninkrijk, maar ook bijvoorbeeld binnen de EU. Spaanstaligen migranten kunnen bijvoorbeeld het Nederlanderschap gebruiken om zich vervolgens in Spanje te vestigen.

Bron 7: Naturalisatieceremonie op Curaçao.

Remittances

De emigratie vanuit het Caribisch gebied is vaak gericht op landen in de regio of op landen zoals de Verenigde Staten, Canada en Europese landen. In deze landen is er sprake van een Caribische **diaspora**: gemeenschappen van mensen afkomstig uit de Caribische regio die nu buiten hun geboortelanden wonen. Veel leden van de diaspora onderhouden vaak nog sterke banden met hun land van herkomst, en ondersteunen hun familieleden bijvoorbeeld door het sturen van geld (**remittances**). Deze geldzendingen zijn vaak een belangrijke bron van inkomen voor de familie die het geld ontvangt. De geldzendingen dragen bij aan het bestrijden van armoede. Ze kunnen er ook voor zorgen dat een gezinslid naar school kan gaan of de mogelijkheid krijgt om te gaan studeren. Er zitten echter ook nadelen aan remittances. Voor sommige landen zijn de geldzendingen een belangrijk deel van het nationaal inkomen. Mochten de geldzendingen om een of andere reden afnemen dan betekent dat een grote klap voor de economieën in die landen.

Geldzendingen vinden niet alleen plaats door emigranten die buiten het Caribisch gebied wonen. Ook migranten in het Caribisch gebied ondersteunen soms hun familie met geldzendingen. Op Aruba bijvoorbeeld wonen veel, vaak illegale, Venezolanen en

Colombianen die een deel van het geld dat ze verdienen sturen naar hun familie in hun geboorteland.

Vragen

1 Curaçao is voor migranten uit de regio een aantrekkelijke bestemming. Zo zijn er de afgelopen jaren veel Venezolanen en Colombianen naar Curaçao gekomen.

Geef twee redenen waarom Curaçao aantrekkelijk is voor deze regionale migranten.

2 Geef twee redenen waarom het voor een land als Curaçao van belang kan zijn om een actief migratie- en integratiebeleid te voeren.

Opdracht: Attitude lokale bevolking

Migranten worden bijna overal ter wereld vaak met argwaan bekeken door lokale bewoners. Zij kunnen zich bedreigd voelen door nieuwkomers. De angst heerst dat de komst van migranten in hun nadeel zal zijn.

1 Geef een voorbeeld van een sociaaleconomische dreiging.

2 Geef een voorbeeld van een culturele bedreiging.

3 Denk jij dat deze angsten terecht zijn? Waarom wel of niet?

Opdracht: Mengculturen (alleen **VWO**)

Gebruik bron 8.

Bron 8

Creolisering op Curaçao

Door de migratie is er op Curaçao een mengelmoes van culturen te vinden. Er zijn ongeveer 207 nationaliteiten te vinden onder de bevolking. Mensen met verschillende culturele achtergronden die met elkaar leven, nemen gewild of ongewild culturele uitingen van elkaar over. Het proces van wisselwerking tussen (sub)culturen waarbij door wederzijdse beïnvloeding en interactie een nieuwe (sub)cultuur ontstaat wordt **creolisering** genoemd. In het Caribisch gebied gaat het met name over de vermenging van de Afrikaanse en de Europese en Amerikaanse cultuur.

Doe onderzoek naar creolisering op jouw eiland.

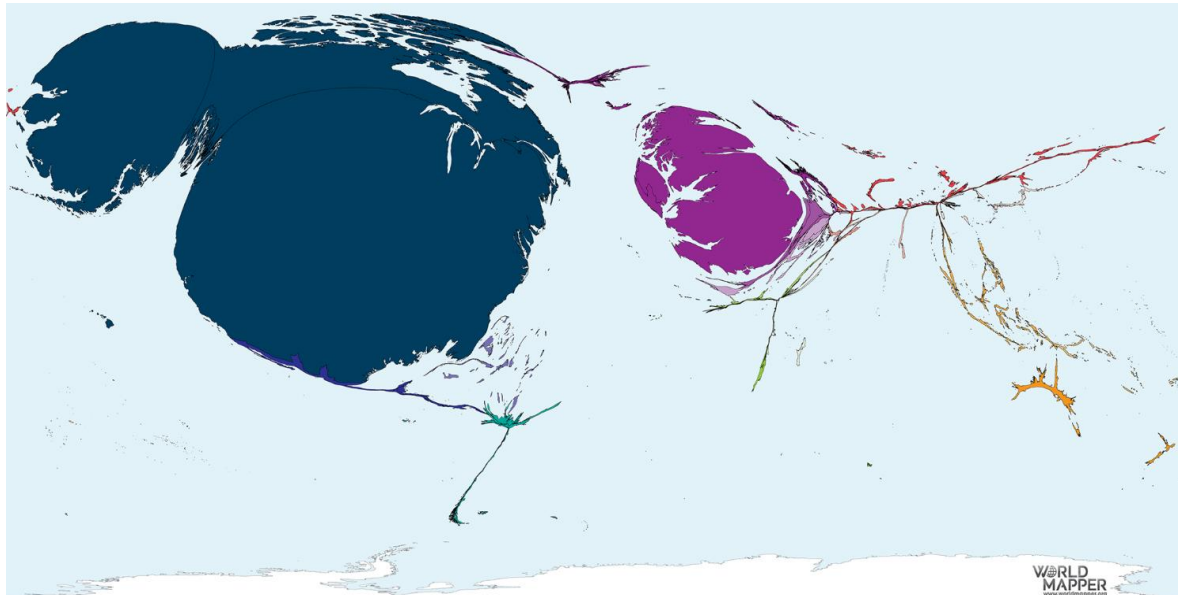
- Werk samen met een klasgenoot.
- Ga op zoek naar uitingen die laten zien dat verschillende culturen zijn samengekomen door wederzijdse beïnvloeding.
Jullie kunnen kijken naar architectuur, straatvoedsel, kledingstijlen, taalgebruik, religieuze uitingen van de cultuur die het resultaat zijn van de wisselwerking tussen verschillende culturen.
- Maak een collage met foto's en/of tekeningen van jullie bevindingen.
- Vraag een aantal klasgenoten om jullie collage te beoordelen. Jullie beoordelen de collage van de klasgenoten.

Opdracht: Remittances

Gebruik bron 9.

Bron 9

Migratie vanuit Jamaica 1990-2017

Dit is een zogenaamde anamorfose kaart. Hoe meer migranten uit Jamaica in een land gevestigd zijn hoe groter dat land wordt afgebeeld.

Voor een land als Jamaica zijn remittances van groot belang.

Uit welk landen zullen de meeste remittances komen?

Geef voor je antwoord een culturele en een economische verklaring.

Opdracht: Siman di Kultura
Gebruik bron 10.

Bron 10

Siman di Kultura

Een positieve manier om aandacht te geven aan cultuur zijn traditionele feestdagen. Op Curaçao wordt jaarlijks eind september begin oktober Siman di Kultura gevierd. Een week lang wordt er op het eiland cultuur, eten, muziek en de helden gevierd. Siman di Kultura is bedoeld om alle lagen van de bevolking bij elkaar te brengen. Het laat mensen zien waar je trots op kunt zijn in jouw cultuur en wat je daarvan kan leren. Elk jaar is er een ander thema.

Scholen besteden in deze week veel aandacht aan traditionele muziek en kleding. Sommige bedrijven passen hun werkkleding aan of veranderen hun buffet in meer traditioneel eten. Ook musea passen hun programma's aan met workshops en ouder verhalen.

Siman di Kultura is een mooi voorbeeld waarbij aandacht kan worden gegeven aan al die verschillende culturen en nationaliteiten van mensen die op het eiland leven en kan zorgen voor verbondenheid.

Siman di Kultura in teken van landbouw

- 1** Wat wordt er precies gevierd tijdens Siman di Kultura op Curaçao?
- 2** Heb je persoonlijke ervaringen met Siman di Kultura? Zo ja, wat vond je het meest opvallend of bijzonder? Zo nee, weet je een vergelijkbaar evenement in je eigen land en wat vind je daarvan?
- 3** Op welke manieren kan een evenement zoals Siman di Kultura verbondenheid creëren in een gemeenschap of begrip bevorderen tussen verschillende culturen?

Stap 4: Sociaaleconomische positie en ruimtelijke veranderingen steden

Ruimtelijke segregatie

De plek waar mensen wonen en in wat voor woning zij leven, zegt vaak veel over hun sociaaleconomische positie. In het algemeen geldt: hoe beter de wijk is waarin je woont, hoe hoger je sociaaleconomische positie. In een betere wijk vind je niet alleen grotere, mooiere huizen met meer ruimte dan in armere wijken, maar vaak zijn er ook meer en betere voorzieningen. Denk bijvoorbeeld aan betere kwaliteit scholen, betere sportfaciliteiten, betere (huis)artsen en meer veiligheid. Deze fysieke scheiding tussen mensen met een verschillende sociaaleconomische positie wordt **ruimtelijke segregatie** genoemd. Ruimtelijke segregatie is dus het gescheiden wonen van verschillende bevolkingsgroepen.

In veel grote steden is er sprake van ruimtelijke segregatie. Ook in bijvoorbeeld Willemstad, met naar schatting 150.000 inwoners. In wijken die minder goed bekend staan door de ligging, vanwege de vervuiling van industrie en kwaliteit van huizen wonen mensen met een lagere sociaaleconomische positie. In een wijk als Kanga-Dein wonen bijvoorbeeld veel arme migranten uit Haïti. Terwijl er in de wijk Spaanse Water zich veel relatief rijke 'Europese' Nederlanders of welgestelde Venezolanen vestigen.

Bron 11: Ruimtelijke segregatie in beeld

Gentrificatie

Als een wijk met een lage sociaaleconomische status door investeringen aantrekkelijker wordt gemaakt voor mensen met een hogere sociaaleconomische status, noem je dat **gentrificatie**. Een wijk verandert door gentrificatie niet alleen qua uiterlijk, maar ook qua bevolkingssamenstelling. Gentrificatie gebeurt vaak door projectontwikkelaars. Zij investeren in de wijk door de oude gebouwen op te knappen vaak met het doel ze te gebruiken voor toerisme en op die manier veel geld te verdienen. In zo'n situatie worden de oorspronkelijke bewoners soms uit hun (huur)woningen verdreven. Oorspronkelijke

bewoners die blijven wonen zien hun wijk zichtbaar veranderen, en voelen zich minder thuis in de wijk . En ook stijgen vaak de huurprijzen en komen er dure voorzieningen in de wijk waar zij als oorspronkelijke bewoners geen gebruik van kunnen maken.

Bron 12

Bewoners zijn niet blij met gentrificatie - Antilliaans Dagblad - april 2017

Vragen

1 Geef een omschrijving in eigen woorden van het begrip ruimtelijke segregatie én geef een voorbeeld, vanuit je eigen omgeving.

2 Geef een omschrijving in eigen woorden van het begrip gentrificatie én geef een voorbeeld, vanuit je eigen omgeving.

Opdracht: Gentrificatie
Gebruik bron 13.

Bron 13
Bewoners vrezen huurverhoging na opknapbeurt wijk met EU-geld

27 oktober 2018 | Deya Mensche

WILLEMSTAD – Bewoners van Kura'i Shon Fil hebben gemengde gevoelens over het vernieuwingsproject van hun wijk. Het project wordt door de Europese Unie gefinancierd. Bewoners geven aan blij zijn dat hun wijk eindelijk opgeknapt wordt, maar zijn ook bang voor de veranderingen die het met zich meebrengt.

“Wij beseffen wel dat je de ontwikkeling en de investeringen niet kunt tegenhouden, maar de Europese Unie steekt niet voor niets geld in een wijk”, zegt wijkbewoner Jansen. Hij en andere bewoners vrezen dat ze zonder pardon ons op straat gezet worden als zij de huurverhoging na de opknapbeurt niet kunnen betalen.

Volgens Jansen is het gezien de economie en het onzekere arbeidsklimaat op Curaçao, heel moeilijk voor een plaatselijke bewoner die al jaren in de wijk wonen om bij de bank een hypotheek te krijgen, waardoor hun deelname beperkt blijft.

Van het [Caribisch Netwerk](#) – bewerkt.

Wijkbewoner Jansen kijkt de verbeteringen in zijn wijk met argusogen.

1 Wat zijn de gemengde gevoelens die bewoners van Kura'i Shon Fil hebben over het vernieuwingsproject in hun wijk?

2 Wat zou volgens jou een goede oplossing zijn voor de angsten voor de lokale bewoners?

Stap 5: Sociaaleconomische positie en ruimtelijke veranderingen

In stap 4 heb je gelezen over kansenongelijkheid. Je hebt gezien dat iemands geboorteplek invloed heeft op zijn of haar ontwikkelingsmogelijkheden. De begrippen ruimtelijke segregatie en gentrificatie kwamen aan bod. In deze stap leer je over zelfbouwwijken en problemen hiervan.

Zelfbouwwijken

Een **zelfbouwwijk** is een woonwijk die grotendeels door de toekomstige bewoners zelf wordt ontwikkeld en gebouwd. In plaats van dat een projectontwikkelaar of overheidsinstantie het volledige ontwerp en de bouw van de wijk verzorgt, hebben individuen of groepen de mogelijkheid om zelf invloed uit te oefenen op aspecten zoals het ontwerp, de indeling, en soms zelfs de bouw van hun eigen woningen.

In welvarende landen worden er soms plekken aangewezen voor zelfbouwwijken. In deze aangewezen gebieden krijgen de toekomstige bewoners ruimte om zelf hun huis te ontwerpen. In deze zelfbouwwijken is vaak veel aandacht voor duurzaamheid. De wijken kenmerken zich door veel ruimte voor groen en water.

In arme landen zijn zelfbouwwijken vaak sloppen- of krottenwijken in de buurt van grote steden. De bewoners van de krottenwijk hebben veelal hun eigen armoedige 'krot' gebouwd omdat er te weinig betaalbare woningen zijn. De bewoners van de sloppenwijken zijn vaak niet geregistreerd en het ontbreekt ze aan de meest basale voorzieningen, zoals schoon water, een veilig onderkomen, inkomen. Wereldwijd wonen er meer dan één miljard mensen in zo'n zelfbouwwijk.

Bron 14: Krottenwijk Cité Soleil in Port-au-Prince – Haïti

In veel landen in het Caribisch gebied bestaat een zelfbouwtraditie. Deze traditie komt voort uit de behoefte van de lokale bevolking om hun eigen huizen te bouwen vanwege een gebrek aan toegang tot formele huisvestingsmogelijkheden, hoge kosten van bouwen door professionele bouwers, of culturele voorkeuren voor zelfbouw.

Om zelf te mogen bouwen moet soms wel eerst een vergunning worden aangevraagd.

Als de vergunning wordt verleend, kan worden gebouwd zonder architect of projectontwikkelaar. De bewoner zorgt zelf voor het bouwen van een huis. Bewoners zijn een soort aannemer, zij kopen zelf al het bouw materiaal, huren vakmannen in die de bouw uitvoeren en moeten de financiën in de gaten houden.

Een voorbeeld van deze zelfbouwtraditie is te vinden op het eiland Haïti, waar veel mensen traditioneel hun eigen huizen bouwen met behulp van materialen zoals klei, hout en golfplaten. Deze huizen, bekend als "taptaps", worden vaak gebouwd door de eigenaren zelf, met de hulp van familieleden en burens. De bouw van tap-taps is een gemeenschapsaangelegenheid waarbij mensen samenwerken om elkaar te helpen bij het bouwproces.

Een ander voorbeeld is te zien in landen zoals Jamaica, waar informele nederzettingen, ook bekend als "squatter settlements", worden gebouwd door de bewoners zelf. Deze nederzettingen bestaan uit huizen die zijn opgetrokken uit materialen zoals hout, golfplaten en karton, en worden vaak gebouwd zonder de formele goedkeuring van de overheid.

Bron 15: Squatter settlements in Jamaica

Hoewel deze zelfgebouwde huizen vaak eenvoudig van constructie zijn en soms niet voldoen aan bouwvoorschriften of veiligheidsnormen, vormen ze een belangrijk onderdeel van de huisvestingsinfrastructuur in het Caribisch gebied. Een belangrijk kenmerk van zelfbouw wijken in het algemeen wereldwijd is dat er een sterk gevoel van eigenaarschap is. De bewoners in zo'n wijk werken vaak samen, eventueel met grote bedrijven en overheid, om belangrijke voorzieningen zoals water, elektriciteit en riolering te organiseren.

Opdracht: Sloppenwijken

In sloppenwijken is zelfbouw aan de orde van de dag. Bewoners proberen er met elkaar het beste van te maken, maar de ontwikkelkansen zijn klein. Vele hulporganisaties proberen deze problematiek aan te pakken. Eén van de organisaties die zich in de Dominicaanse Republiek inzet is Sociedad Lucas.

Gebruik bron 16.

Bron 16**Project: Achterstandskinderen in de Dominicaanse Republiek****Problematiek**

Voor bewoners van achterstandswijken in de Dominicaanse Republiek is het leven vaak moeilijk. Gezondheidszorg en scholing zijn voor de meesten onbetaalbaar. Dit zorgt ervoor dat veel mensen analfabeet zijn en dat er regelmatig kinderen overlijden doordat er geen medische zorg beschikbaar is.

Voedsel, onderwijs...

Sociedad Lucas zet zich in voor kinderen uit de sloppenwijken van Santo Domingo, de hoofdstad van de Dominicaanse Republiek, en kinderen uit arme gezinnen op het platteland. De organisatie voorziet ongeveer honderd kinderen uit de wijk El Cacique elke morgen van een gezond ontbijt. Daarnaast geven ze psychologische hulp aan kinderen die dat nodig hebben en verlenen ze gratis onderwijs. Tijdens het ontbijt vertellen medewerkers de kinderen een Bijbelverhaal en bidden ze met hen. Ook worden kinderen geholpen bij het maken van hun schoolwerk en motiveren ze hen om zich in te zetten voor hun toekomstdromen.

... en medische zorg

Sociedad Lucas zorgt ook voor medische hulp. In één van de wijken van Santo Domingo is er een kliniek waar de patiënten naar draagkracht betalen voor de medische zorg die ze krijgen. Verder is er een 'medische brigade' die elke maand een dorp in de omgeving bezoekt en daar medische zorg verleent.

Bron: bijzonderenoden.nl

- 1** Welke maatschappelijke problemen worden genoemd als uitdagingen voor de bewoners van de achterstandswijken?
- 2** Hoe draagt Sociedad Lucas bij aan het verbeteren van de levensomstandigheden van kinderen in de sloppenwijken van Santo Domingo?
- 3** Hoe kunnen initiatieven zoals die van Sociedad Lucas, maar ook van andere organisaties bijdragen aan het doorbreken van de vicieuze cirkel van armoede in achterstandswijken?
- 4** Welke rol zouden overheden kunnen spelen bij het aanpakken van de problemen waarmee bewoners van achterstandswijken mee worden geconfronteerd.
- 5** In het eerste katern van de sociaal culturele dimensie zijn de Sociale Ontwikkelingsdoelen (SDG's) besproken. Welke SDG's zouden de meeste aandacht moeten krijgen in een wijk zoals El Cacique?

Afronding

Begrippenlijst

Hieronder een begrippenlijst met de belangrijkste begrippen in dit katern.

Creolisering

Creolisering is een sociaal proces waarbij culturele elementen samenkomen en zich vermengen. Betreffende het Caribisch gebied beschrijft het de culturele vermenging tussen inheemse volken van het Caribisch gebied, de mensen van Afrikaanse afkomst en de Europese kolonisten.

Cultuurgebied

Een cultuurgebied verwijst naar een geografisch gebied waarin mensen gemeenschappelijke culturele kenmerken delen, zoals taal, religie, tradities, en sociale gebruiken. Deze gebieden kunnen zich over één of meerdere landen uitstrekken en zijn gevormd door historische, geografische, en sociale factoren.

Diaspora

Diaspora is de verspreiding van een bepaalde bevolkingsgroep buiten hun oorspronkelijke geografische gebied, waarbij banden met deze oorspronkelijke thuisbasis nog altijd aanwezig zijn.

Diffusie

Diffusie verwijst naar het proces waarbij culturele elementen, zoals ideeën, technologieën, gewoonten, of gebruiken, zich verspreiden van de ene groep naar de andere, of van het ene gebied naar het andere. Dit kan plaatsvinden door direct contact tussen groepen, handel, migratie, of via media en communicatiemiddelen.

Geldzendingen (remittances)

Remittances zijn de geldzendingen van geëmigreerde familieleden of goede vrienden vanuit het buitenland.

Gentrificatie

Gentrificatie is een ruimtelijk proces waarbij een gebied met een lager sociaaleconomische status door investeringen een verandering ondergaat, waardoor het gebied aantrekkelijker wordt voor mensen met een hogere sociaaleconomische status.

Integratie

Integratie verwijst naar het proces waarbij individuen of groepen met verschillende achtergronden en kenmerken samenkomen en deelnemen aan de maatschappij op een manier die wederzijds begrip, acceptatie en samenwerking bevordert.

Naturalisatie

Naturalisatie is dat je als vreemdeling (migrant) de nationaliteit van het land waarin je wilt verblijven krijgt. Bijvoorbeeld de Nederlandse nationaliteit. Hiervoor moeten mensen een inburgeringsexamen doen en voldoende kennis hebben van de samenleving

Ruimtelijke segregatie

De fysieke scheiding in een gebied. Verschillende bevolkingsgroepen wonen in verschillende wijken. Mensen doen hun dagelijkse activiteiten in de wijk en komen dus ook niet in de wijk van een andere groep. Ruimtelijke segregatie heeft veel te maken met de sociaaleconomische positie die mensen hebben.

Sociale segregatie

De scheiding van bevolkingsgroepen. Verschillende bevolkingsgroepen hebben hierbij geen tot heel weinig contact met elkaar.

Zelfbouwwijk

Wijk gebouwd zonder tussenkomst van overheid, architecten of projectontwikkelaars. Een bewoner zorgt zelf voor onderdak, als het lukt met een erf en erfafscheiding. In zelfbouwwijken is dat er een sterk gevoel van eigenaarschap is, bewoners werken vaak samen om belangrijke voorzieningen zoals water, elektriciteit en riolering te organiseren.

Eindopdracht Schetskaart

Eindopdracht: Schetskaart hoofdstad

Een schetskaart is een eenvoudige, vaak handmatig gemaakte tekening of kaart die wordt gebruikt om de grenzen of de belangrijkste kenmerken van een gebied of terrein weer te geven.

In deze opdracht ga je, samen met een klasgenoot, een schetskaart maken van de hoofdstad van jouw eiland. De schetskaart mag je maken achter de computer of teken je uit op groot vel papier.

1 Op de kaart moet het volgende te zien zijn: belangrijke wegen, de wijken, rivieren, etc. met hun namen. Maak hierbij onder andere gebruik van Google maps (streetview), of een echte kaart.

2 Maak een legenda en schets, kleur of schrijf in de wijken informatie over:

- Woningkenmerken; daarbij teken of noteer je informatie over:
  - o het type woning; bijvoorbeeld vrijstaand, appartement.
  - o ouderdom; bijvoorbeeld erfgoed, nieuwbouw.
  - o staat van onderhoud; bijvoorbeeld goed onderhouden, of niet, gerenoveerd
  - o bevolkingssamenstelling; bijvoorbeeld sociaaleconomische positie
etniciteit, leeftijd
- Type wijk qua ontstaanswijze; Zelfbouwwijk volgens zelfbouwtraditie, sloppenwijk, wijk ontwikkelt door projectontwikkelaars enz.
- Horeca en toerisme, denk hierbij aan restaurants en hotels en is dit nieuw gebouwd of staan deze er al lang.
- Winkels en bedrijven
- Voorzieningen, denk hierbij aan scholen, zorginstelling, sport.

Jullie hoeven natuurlijk niet elk gebouw te tekenen of te beschrijven, het gaat om een algemeen beeld van een wijk. Voor het buurtprofiel van een wijk kan je via het internet ook vaak al veel informatie vinden, door op de naam van de wijk te zoeken.

3 Nu je veel informatie over deze stad hebt verzameld kun je de volgende vragen beantwoorden:

- Is er sprake in deze stad van ruimtelijke segregatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe.
- Is er in deze stad van gentrificatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe?
- Is er in deze stad sprake van sociale segregatie? Waarom wel of niet, licht je antwoord toe.
- Is er in deze stad sprake van zelfbouwbouwwijken? In welke mate zijn hier voorzieningen?

4 Als jullie in het bestuur van de stad zouden zitten hoe zou je een van bovenstaande problemen gaan oplossen?

Toets

1. Hieronder staan twee stellingen over cultuur. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Het Caribisch gebied hoort bij het cultuurgebied Noord-Amerika.

Stelling 2: Immateriële cultuurkenmerken veranderen minder snel dan materiële cultuurkenmerken.

- A Beide stellingen zijn juist
- B Beide stellingen zijn onjuist
- C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist
- D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

2. De gevolgen van het toerisme kan je vanuit verschillende dimensies bestuderen. Hieronder staan een aantal gevolgen. Welke dimensies horen hierbij?

Dimensie	Voorbeelden van gevolgen van toerisme
1	Doordat het koraalgebied zo bijzonder is komen er vele toeristen duiken en ontstaat er schade aan het ecosysteem.
2	Een horecaondernemer besluit een eigen restaurant te beginnen vlakbij een populair strand.
3	Toeristen in schaars geklede kleding bezoeken een kerk en maken foto's, een kerklid voelt zich hierbij niet in zijn waarde gelaten tijdens het bidden.

- A 1. Economische dimensie, 2. Economische dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie
- B 1. Sociaal-culturele dimensie, 2. Politieke dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie
- C 1. Fysische dimensie, Economische dimensie, 3. Sociaal-culturele dimensie
- D 1. Fysische dimensie, 2. Economische dimensie 3. Politieke dimensie

3. Hieronder staat een afbeelding met onderschrift. Welk begrip uit dit katern past hier het beste bij.

Figuur 8: Mensen die Nederlander worden kunnen een paspoort aanvragen

- A Identiteit
- B Integratie
- C Nationaliteit
- D Naturalisatie

4. Hieronder volgen twee stellingen over remittances. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Het verzenden van remittances kost geld.

Stelling 2: Remittances zorgen ervoor dat iedereen in het ontvangende land profiteert.

- A Beide stellingen zijn juist
- B Beide stellingen zijn onjuist
- C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist
- D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

5. Hieronder staan twee stellingen over de positie van migranten. Welk antwoord is juist?

Stelling 1: Mede door de ruimtelijke segregatie is het makkelijker voor migranten om te integreren.

Stelling 2: Een concentratie van migranten van dezelfde afkomst in een wijk ontstaat vooral door de hoge huurprijzen.

- A Beide stellingen zijn juist
- B Beide stellingen zijn onjuist
- C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist
- D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

6. Bevolkingsgroepen in de samenleving hebben, hoewel ze wel door elkaar wonen nauwelijks contact met elkaar.

Welk begrip past hier het beste bij?

- A Discriminatie
- B Gentrificatie
- C Sociale segregatie
- D Ruimtelijke segregatie

7. Hieronder staan twee stellingen over gentrificatie, welk antwoord is juist?

Stelling 1: Bij gentrificatie worden oude en vervallen gebouwen in een wijk van een stad, gerenoveerd of helemaal gesloopt.

Stelling 2: Bij gentrificatie stijgen vaak de huurprijzen, of komen er dure voorzieningen waar de oude bewoners geen gebruik van zullen maken.

- A Beide stellingen zijn juist
- B Beide stellingen zijn onjuist
- C Stelling 1 is juist, stelling 2 is onjuist
- D Stelling 2 is juist, stelling 1 is onjuist

8. Wat is een kenmerk van zelfbouwwijken

- A Weinig betrokkenheid van bewoners
- B Sterk gevoel van eigenaarschap
- C Overheidsregulering

9. Wat voor proces is er gaande bij creolisering?
- A Een proces van assimilatie
  - B Een proces van segregatie
  - C Een proces van isolatie
  - D Een proces van acculturatie

Examenvragen

Opgave – Diffusie – HAVO 2012-1

Door de opkomst van het toerisme treedt diffusie van culturen op. Binnen het Caribisch gebied zijn er verschillen in diffusie, die gedeeltelijk verklaarbaar zijn vanuit de historische dimensie.

1 Leg dit uit.

Stelling: 'Diffusie leidt tot positieve gevolgen voor het eiland waar je woont.'

2 Geef een argument voor deze stelling en een argument tegen deze stelling.

Terugkijken

Intro

Lees de Introductie van het katern nog eens door.

Vind je dat de introductie goed aansluit bij de rest van het katern? Waarom wel of waarom niet?

Kan ik wat ik moet kunnen?

Lees het leerdoel van het katern nog eens door:

Kan je de sociaaleconomische, culturele en etnische verschillen op de eilanden in het Caribisch gebied beschrijven, verklaren en analyseren.

Hoe ging het?

- Tijd

Voor dit katern staat ongeveer 5 uur. Had je voldoende tijd voor dit katern?

- Inhoud

Het katern gaat over de sociaal-culturele situatie op de Cariben. Vind je dat dat goed naar voren is gekomen en kan je dit herkennen in je eigen omgeving?

- Samenvattend

Hoe was het om de begrippen te omschrijven en voorbeelden te noemen? Ging het eenvoudig of was het nog lastig?

- Toets

Hoe heb je de toets gemaakt? Ben je tevreden met dit resultaat?

- Eindopdracht

Wat heb je geleerd van de eindopdracht?

Bronnen

Hier zijn betrouwbare bronnen waar je informatie kunt vinden over de sociaal culturele en economische situatie in de Cariben:

<https://caribischnetwerk.ntr.nl/>

<https://worldmapper.org/> (Engels)

<https://www.un.org/en/> (Engels)

<https://gobiernu.cw/nl/> (informatie Curaçao)